Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Sciences

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 8, Sayı: 50, Şubat 2021, s. 656-673

ISSN: 2149-0821 Doi Number: <http://dx.doi.org/10.29228/SOBIDER.48784>

Kübra GÖK

Kahramanmaraş Sütçü İmama Üniversitesi, kbra.akcm@gmail.com

OSMANLI İTTİHAT VE TERAKKİ CEMİYETİ'NİN BİRLEŞTİRİLMESİ

Özet

Osmanlı devlet adamları, XIX. yüzyıl başlarında Avrupa devletlerinin artan üstünlüğünü kavrayarak, Batılaşma siyasetine önem verdiler. Batının sanayi ve teknolojik bakımdan ileri seviyede olması, Osmanlı devletinin zor bir duruma düşmesine neden oldu. Osmanlı devletini bu zor durumdan kurtarmak isteyen aydınlar, II. Abdülhamit'in idaresine karşı ve batıdaki gelişmelerin de etkisiyle İttihat-i Osmani Cemiyeti adıyla bir teşkilat kurdular. Asker-i tıbbiye öğrencileri tarafından kurulan bu cemiyet geniş bir kitleye yayılarak adalet, eşitlik ve özgürlük düşüncelerini savundu. Paris'te bulunan Ahmet Rıza Bey ve cemiyet tarafından Avrupa'ya gönderilen Dr. Nazım Bey'in birlikte yürüttükleri çalışmalarla cemiyet Terakki ve İttihat adını aldı. Bu durumun yanı sıra Bursalı Mehmet Tahir, Talat Bey ve arkadaşları tarafından da Selanik'te Osmanlı Hürriyet Cemiyeti kuruldu. Faaliyetlerin daha verimli olması için Selanik merkezli Osmanlı Hürriyet Cemiyeti ile Paris merkezli Terakki ve İttihat Cemiyeti, Dr. Nazım Bey tarafından 1907'de Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti adı altında birleştirildi. Cemiyet, taşıdığı değerler ve savunduğu politikalarla Türk siyasi tarihinde önemli bir yere sahip oldu.

Anahtar kelimeler: Osmanlı Devleti, II. Abdülhamit, Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti, Dr. Nazım, Ahmet Rıza Bey.

CONSOLIDATION OF THE OTTOMAN ENTITY AND LEAVE COMMUNITY

Abstract

At the beginning of the 19th century, Ottoman statesmen understood the increasing superiority of European states and gave importance to Westernization policy. The fact that the West was advanced in terms of industry and technology caused the Ottoman state to fall into a difficult situation. Intellectuals who want to save the Ottoman state from this difficult situation, and with the influence of the developments in the west, they established an organization called İttihat-i Osmani Cemiyeti against Sultan II. Abdülhamit's rule. This organization was founded by military medical students, this society spread to a wide audience and defended the ideas of justice, equality and freedom. Ahmet Rıza Bey was in Paris and Dr. Nazım who was sent to Europe by the association, With their works carried out together and the society was named Terakki ve İttihat. In addition to this situation, the Ottoman Freedom Association was founded in Selanik by Mehmet Tahir, Talat Bey and their friends. In order to make the activities more efficient, the Selanik-based Ottoman Freedom Society and the Paris-based Ottoman Progress and Union Society were united under the name of the Ottoman Union and Progress Society in 1907 by Dr. Nazım Bey. This organization had an important place in Turkish political history with the values it carried and the policies it defended.

657

Keywords: Ottoman Empire, II. Abdülhamit, Ottoman Union and Progress Society, Dr. Nazım, Ahmet Rıza Bey

GİRİŞ

Osmanlı aydınları, 19. yüzyılın ikinci yarısında meşruti temele dayalı bir sistem kurmak amacıyla Batı'yı örnek alarak devletin egemen yapısının değiştirmeye çalıştılar. Genç Türklerle başlayan İttihat ve Terakki ile devam eden sürede batılılaşma süreci Osmanlı yönetimini temelden etkiledi. Batı'nın özgürlük, adalet ve eşitlik kavramlarından etkilenen Osmanlı aydınları, batı merkezli fikir ve hareketlerin Osmanlı'ya getirilmesi için büyük çaba sarf ettiler. Bu fikirlerin devleti geliştireceğine inanmışlardı. Devletin batılılaşma siyasetini yakından takip etmesine karşın batılı fikir ve hareketlerinin tam manasıyla devletin temeline yerleşemedi. Batıya giden Osmanlı aydınları bu fikirlerin Osmanlı devletine de girmesi için basın ve neşriyat yoluyla yaymaya çalıştılar. Meşruti temele dayalı çalışan yeni Osmanlılar bu düşüncenin bir ürünü olarak ortaya çıktılar. Devletin anayasal bir düzene kavuşması gerektiğini savunan cemiyet mensupları Osmanlı devletinde özgürlük fikrinin mimarı olmuşlardır. Cemiyet bu fikre öncülük etmiş ve kendinden sonra gelecek olan cemiyetlere ön ayak olmuştur. Jön Türk hareketi de aynı kaynaktan beslenen bir hareket olarak ortaya çıkmıştır. Hareketin fikir alt yapısı yine aynı şekilde batı orijinlidir. Osmanlı devletinin içinde bulunduğu bu zor durumdan kurtulmasının tek yolu olarak batı fikirlerini ve batının idari sosyal ve siyasi gelişmelerini Osmanlı'ya uyarlanması gerektiğini savunmuşlardır.

1.Genç Osmanlılar

1867-1878 yılları arasında ortaya çıkan Genç Osmanlılar adıyla tanınan bir grup Türk aydını, Osmanlı devletinde yönetimi ve siyasi yapıyı eleştirmeye başladı. İlk kez bir aydın grubu olarak, idareyi açıkça eleştirdi ve bu görüşlerini gazetelerde yayımladı (Mardin 2001: 300). Bu gençler zamanla örgütlenerek savundukları düşüncüyü temsil eden cemiyetin etrafında toplandılar. Namık Kemal, Ali Suavi, Şinasi, Ağâh Efendi ve Zeki Paşa ve aydınların öncülüğünde geniş bir kitleye ulaştılar. Kısa bir süre sonra gelişme ve yayılma fırsatı buldular. Cemiyete bir süre sonra Masonlar, Hristiyanlar, Yahudiler ve idareden şikâyetçi olan devlet adamları da katıldı. Bunlara 1867'den itibaren Avrupalıların tabiriyle Jön Türkler/Genç Türkler/Yeni Osmanlılar denmeye başlandı. Cemiyet üyeleri Babıali'yi basıp hükümeti değiştirmeyi planlasalar da, Sadrazam Ali Paşa tarafından engellendiği için başarılı olamadılar. Bu eylemden sonra cemiyet mensupları sürgün edildi. Sürgüne gitmek yerine üyelerin tamamı 1867'de Paris'e kaçtı. Bu olaydan sonra cemiyeti Paris'e taşıdılar ve faaliyetlerine burada devam ettiler (Aksoy 2008: 12).

Genç Türkler Cemiyeti, basın yoluyla meşrutiyet, adalet, eşitlik, özgürlük ve hürriyet gibi fikirleri kamuoyuna anlattı. Bu sayede Osmanlı Devleti'nde meşrutiyeti bir yönetimin kurulması için çalıştılar (Türküne 1999: 131). Avrupa'da çıkardıkları gazetelerle Osmanlı idaresi aleyhine çalışmalarda bulundular. Muhbir Gazetesini, Ali Suavi, Hürriyet gazetesini ise Zeki Paşa ile Namık Kemal çıkardı. Sultan Abdülaziz Fransa'yı ziyaret ettiğinde bu cemiyetin çalışmalarının engellenmesini istedi. Fransız yönetimi, Abdülaziz'in isteği üzerine cemiyet üyelerini ülkeden çıkardı. Genç Türkler bu olaydan sonra cemiyet merkezini Londra'ya taşıdı. Mustafa Fazıl Paşa'nın 1875'de ölümüyle cemiyet etkinliğini kaybetti. Üyelerin hepsi dağıldı, Osmanlı Devleti'nin değişik kademelerinde memur olarak çalışmaya başladı. 1876'da II. Abdülhamit'in tahta geçmesiyle birlikte Kanun-i Esasi ilan edildi. Böylece Genç Türklerin istedikleri Meşrutiyet idaresi başlamış oldu. Genç Türklerin önderliğinde başlayan bu hareketin devamı olan Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kurulması için ön hazırlıklar tamamlanmış oldu (Aksoy 2008: 13).

2. İttihat-i Osmani Cemiyeti

İbrahim Temo önderliğinde askeri tıp öğrencileri tarafından 1 Mayıs 1889 tarihinde gizli olarak İttihat-i Osmani Cemiyeti kuruldu. Kurulan bu cemiyetin kurucuları arasında Diyarbakırlı İshak Sükûti, Arapkirli Abdullah Cevdet ve Kafkasyalı Çerkez Mehmet Reşit vardı. Cemiyete daha sonra Giritli Şefik, Şerafettin Mağmumi, Konyalı Hikmet Emin, Bakülü Hüseyinzade Ali, Cevdet Osman, Mekkeki Sabri, Kerim Sebati ve Selanikli Dr. Nazım'da katıldı (Eyicil 2002: 404).

Tıbbiyeli gençlerin kurduğu İttihat-i Osmani Cemiyeti, Genç Türkler Cemiyetinin devamı niteliğindeydi. Onların görüşlerine uyarak teşkilatlandılar. Osmanlı Devletinin nasıl kurtulacağına dair cevaplar arayarak devletin sorunlarıyla ilgilendiler. Sorunlara çözüm yolu olarak meşruti bir hükümet kurulmasını ve padişahın yetkilerinin sınırlandırılmasını, azınlıkların kanun önünde eşit haklara sahip olmasını istediler (Kocabaş 1991: 31).

Cemiyetin kuruluşunda Mason teşkilatı ve Carboni Teşkilatı örnek alındı. Mason locasını ziyaret eden İbrahim Temo, bu ziyaret sırasında edindiği bilgilerden yararlanarak

cemiyeti bu teşkilata benzer bir şekilde örgütledi. Carboni teşkilatında yapılan numara usulü cemiyet üyelerine de aynı şekilde yapılarak üyelerin cemiyet içerisindeki işlerinin kolaylaştırılması sağlandı (Ramsaur 1972: 31). Böylece Cemiyet üyeleri, gizlilik ve bağlılık içerisinde teşkilatlanmaya devam etti. Üyeler, Namık Kemal gibi yazarların kitaplarını öğrencilere gizli bir şekilde okutarak vatan ve millet duygularını aşıladılar (Tansu 1965: 65). Bunlar gizlice toplantılar yaparak öğrencileri yönlendirdiler.

Toplantılar önceleri okulda daha sonralarda kahvehanelerde yapılmaya başlandı. Gözden uzak, dikkat çekmeyecek şekilde ayarlanan toplantıların ilki gizli bir şekilde on iki kişinin katılımıyla Edirnekapı dışında bulunan bir kahvehanede yapıldı. İncir Altı olarak da bilinen bu görüşmeye İbrahim Temo, Şerafettin Magmuni, Abdullah Cevdet, İshak Sükûti, Çerkez Mehmet Reşit, Hersekli Ali Rüştü, Asaf Derviş, Giritli Muharrem, Ali Şefik ve Hikmet Emin katıldı (Hanioglu 1985:175). Cemiyetin bu ilk ve gizli toplantısında yapılan görevlendirmede Ali Rüştü başkan, Asaf Derviş veznedar Şerafettin Magmuni ise sekreter, seçildi. İbrahim Temo ise cemiyette görev almadı, fakat cemiyetin bir numaralı üyesi oldu. Örgüt gibi şekillenen İttihat-i Osmaniye Cemiyeti'nde hiyerarşik bir yapı kuruldu. Cemiyet üyeleri okulda ve okul dışında toplanarak çalışmalarına devam etti. Yapılan bu çalışmalar sonucunda üyelerin sayısı zamanla artmaya devam etti. Kısa zamanda baytar, mülkiye, harbiye, bahriye ve mühendishane gibi okullardaki öğrencilerin birçoğu cemiyete üye oldu (Eyicil 2002: 405). Hücre şeklinde örgütlenen cemiyetin üye sayısı kısa zamanda 900 civarında çıktı. Mekteb-i Tıbbiye 'de bulunan öğrencilerinin çoğunluğu bu teşkilatlanmaya üye oldu. Böyle toplumsal ve etnik çeşitliliği bulunan cemiyet zaman içerisinde düşünce olarak tutarlılığı sağlamak istediler. Cemiyet genişlemeye başlayınca örgütlenmeyi düzenlemek için 1985 yılında bir nizamname hazırlandı (Ergut, 2009: 262-263).

II. Abdülhamit, 1892'de İttihat-ı Osmaniye Cemiyeti'nin faaliyetlerden haberdar oldu. Bu olaydan sonra cemiyet üyeleri yakın takibe alındı. Tıp okulunda bulunan öğrenciler, hürriyet, adalet ve eşitlik fikirlerini okul içinde yaymaya çalışmalarından ötürü saraya ihbar edildi. II. Abdülhamit mektep üzerindeki denetimini daha sıkı kurmak istedi. Bu öğrencilere tepki gösteren saray, öğrencilere karşı uzlaşmacı hareket eden ve gerekli tedbirleri almayan okul müdürü Ali Saib Paşa'nın görevine son vererek yerine Zeki Paşa'yı getirdi (Ramsaur 1972: 35). Okula atanan Zeki Paşa disiplinli bir idare kurdu. Okulda gizli bir cemiyet kurulduğunu anlatan üç öğrenci, Zeki Paşaya ihbarda bulundu. Zeki Paşa, yapılan ihbarla Mikail Useb, Ahmet Mehdi, Şefik Ali, Abdullah Cevdet, Şerafettin Magmuni, Mehmet Reşit gibi öğrencilerin mahkeme tarafından yargılanarak okuldan atılmasını ve tutuklanması sağladı. İbrahim Temo ise bu tutuklanmadan kurtularak Avrupa'ya kaçtı (Kocabaş, 1991: 34). Bu durum üzerine okuldaki on dört öğrenci ise olayları protesto etmiş ve bunun üzerine gözaltına alınarak tutuklanmışsa da çok geçmeden serbest bırakıldı. Fakat protestoda bulunan öğrenciler padişah aleyhinde yaptıkları faaliyetlere devam ettiler (Ramsaur 1972: 36).

Okul müdürü Zeki Paşa'nın aldığı önlemler artık öğrencilerinin tahammül edemeyeceği seviyeye ulaştı. İttihat-ı Osmaniye Cemiyeti öğrencilerin üzerindeki baskıyı kaldırmak ve öğrencilerin eğitime devam ettirmesi amacıyla öğrencileri Avrupa'ya gönderdi. Öğrencilerden Arap Ahmet ve Ali Zühtü Paris'e kaçmış tarih öğretmeni olan Murat Bey ise Mısır'a kaçmıştı. Mısırdaki Mizan adında bir gazete çıkararak faaliyetlerine devam etti (Eyicil 2002: 406). Yurt dışına kaçanlar bulundukları ülkelerde cemiyet adına eylem merkezlerini oluşturdular (Tansu 1965: 14). Mekteb-i Tıbbiye 'de hala öğrenciliği devam eden Selanikli Nazım ise cemiyet

tarafından Paris'e gönderilmesi istendi. Yurtiçinde yayılan İttihat-i Osmaniye Cemiyeti yurtdışında da faaliyetlerini devam etti. Paris'te bulunan Ahmet Rıza Bey, V. Murad'la irtibata geçerek II. Abdülhamit'in yönetimine son vermek istiyordu bunun için çeşitli faaliyetlerde bulundu. Bursa'da okul müdürlüğü yaparken görüşlerini daha rahat savunmak için 1899'da Fransa'ya kaçarak buradaki çeşitli bilim adamlarıyla tanışmış ve faaliyetlerini buradan yürütmüştü. Avrupa'da tanınan Ahmet Rıza Bey İttihat-ı Osmaniye Cemiyetiyle olan çalışmalarından fayda gördü. Cemiyet tarafından 1893'te Fransa'ya Selanikli Nazım gönderilerek Ahmet Rıza Bey'in cemiyete katılması için ikna edilmesi istendi (Kocabaş 1991: 34). Paris'te tıp fakültesine kayıt olan Nazım burada eğitimini tamamlayarak cemiyet için çalışmalara başladı. Cemiyet adına Paris'te bulunan Selanikli Nazım, İttihat-i Osmani Cemiyetine üye olması için Ahmet Rıza Bey ile görüşerek ikna etti. Ahmet Rıza Bey cemiyetin isim ve çalışmaları üzerinde farklı fikirlerde bulundu. Selanikli Nazım'ı ikna ederek 1894'te Paris'te Osmanlı Terakki ve İttihat Cemiyeti adında bir örgüt kurdu (Eyicil 2004: 34). Cemiyetin başkanlığını Ahmet Rıza Bey üstlendi. Kurulan bu cemiyete Şerafettin Magmuni, Milaslı Halil Bey, Selanikli Nazım ve Halil Menteşe'de katıldı (Eyicil 2002: 406).

3. Terakki ve İttihat Cemiyeti

Doktor Nazım Bey, 1895'te Paris'te tıp fakültesinden mezun oldu. Fransa'da doktorluk yapmaya başladı. Çalıştığı hastanede gençleri örgütledi. Osmanlı Terakki ve İttihat Cemiyetinde ise Ahmet Rıza Bey ile İktidar aleyhinde siyasi faaliyetlerde bulundu. Cemiyetin siyasi faaliyetlerinden ötürü Ahmet Rıza Bey ile Dr. Nazım, Padişah tarafından vatan haini ilan edildi (Bleda 2010: 14). Dr. Nazım Bey, cemiyet faaliyetlerini duyurmak için üyelere bir gazete çıkarmayı teklif etti. Çünkü Dr. Nazım Bey, önce teşkilat sonra neşriyat prensibine inanıyordu. Cemiyette uzun süren tartışmalar sonrasında üyeler tarafından bu teklif kabul edildi ve 1 Aralık 1895'te Meşveret gazetesi yayınlandı. Meşveret gazetesi, Fransızca ekiyle çıkarılırken yazılarda felsefi görüşlerde savunuldu. Bu nedenle gazete Fransız basını tarafından da desteklendi. Ahmet Rıza Bey gazetenin müdürlük görevini üstlenerek yazılarında güncel konularının yanı sıra yurt ve dünya siyasetinden de bahsetti (Eyicil 2004: 8).

Meşveret gazetesinde cemiyetin amaçları anlatıldı. Avrupa'da eğitim görmesi için Türklerden çocuklarını yurtdışına göndermelerini istedi. Yurtdışında eğitimin pahalı olmadığı ve Avrupa'da eğitim almaları için Sırp ve Bulgarlarında öğrenci gönderdiklerini bildirdi. Osmanlı'daki gayrimüslim tebaanın eğitime verdikleri önemi vurgulamış Türklerin ise eğitimi önemsemediklerini gazetede detaylı bir şekilde anlattı (Eyicil 2002: 407).

Cemiyetin faaliyetlerinden haberdar olan Padişah II. Abdülhamit, Abdullah Cevdet, İshak Sükûti ve Şerafettin Mağmuni'yi tutuklayarak sürgüne gönderdi. Rodos'a gönderilen İshak Sükûti buradan Paris'e kaçtı. Bu sırada Mısır'a kaçan tarih öğretmeni Mehmet Murat ise Mısır'da çıkardığı Mizan adındaki dergiyle II. Abdülhamit aleyhine yazılar yazdı (Ramseur 1972: 42-43). Yurt dışında çıkarılan gazeteler yabancı postalar aracılığıyla Anadolu'ya sokularak okuyucuya dağıtıldı.

Paris'te bulunan Osmanlı Terakki ve İttihat Cemiyetinin kurulmasıyla ortaya çıkan Meşveret gazetesi, Dr. Nazım ve arkadaşlarının daha istikrarlı ve etkili bir biçimde çalışmasına sağladı. Ancak cemiyet üyeleri arasındaki uyum kısa sürdü ve görüş ayrılıkları ortaya çıktı. Üyelerin çoğunluğu Ahmet Rıza Bey'in savunduğu görüşlerine karşı çıktı. Bu durum karşısında

Dr. Nazım, Ahmet Rıza Bey'in görüşlerini destekleyerek onun fikirlerini savundu (Eyicil 2004: 40).

Daha sonra Dr. Nazım Bey ve Ahmet Rıza Bey Meşveret gazetesinin yayın işlerini yürütmeye devam etti. Teşkilat maddi olarak sıkıntı içerisine girdi. Cemiyetin içinde bulunduğu bu sıkıntılar ve faaliyetler gazetede anlatıldı. Üyeler kendi aralarında cemiyete maddi olarak destek verdiler. Üyelerin destek olmak amacıyla II. Abdülhamit'ten para ve yardım alması cemiyetteki bazı üyeler tarafından hoş karşılanmadı. Hükümetten yardım alanlarla Dr. Nazım arasında anlaşmazlıklar ortaya çıktı. Cenevre ve Kahire'deki şubelerde yaşanan tartışmalardan olumsuz etkilendi. Taşradaki üyeler Paris'teki merkez cemiyetini eleştirmeye başladılar. Cemiyet içerisinde çıkan bu gruplaşmada Ahmet Rıza ve Dr. Nazım Bey'ler gruba katılmayıp basın yoluyla faaliyetlerini devam ettirmeyi sürdürdüler (Kuran 1948: 113).

Dr. Nazım'ın Ahmet Rıza Bey'i desteklemesinden dolayı taşradaki şubeler tarafından eleştirildi. Bu durum üzerine Mısır şubesi kurucularından Şerafettin Magmuni Paris'e gelerek teşkilatta incelemeler yaptı. Yapılan bu incelemeler sonucunda cemiyetin yaptıkları çalışmalarından hoşnut olmadığını belirterek vatani ve milli menfaatlerin ayaklar altına alındığını söyledi (Mardin 1992: 80-81).

Yurt dışında ve yurtiçinde gazete ve dergilerle çalışmalara devam edilirken cemiyetin merkez komitesinin başkanlığında bulunan Hacı Ahmet Efendi yapmaya başladığı darbe planıyla II. Abdülhamit'i bir an önce tahtan indirilmesi amaçladı. Bu amacı doğrultusunda Yarbey Şefik Bey ve Ulemadan Şeyh Naili ile birlikte I. Tümen komutanı Kazım Paşa'dan yardım istedi (Ramseur 1972: 46). Yaptığı planla Nazırlığın toplandığı zaman Babıali basılacak ve şeyhülislamdan fetva alınarak II. Abdülhamit'i saltanatına son verecek başa V. Murat geçirilecekti. Planın olumsuz olması durumunda II. Abdülhamit'in yerine kardeşi tahta geçecekti (Eyicil 2002: 408). Nadir Bey'in plan gizliliğini koruyamaması ve Numune-i Terakki Mektebi Müdürü olan Mahzar Bey ile Askeri Okul Müfettişi Zühtü İsmail Paşa'nın yanında ağzından kaçırmasıyla darbe planı açığa çıktı. Plan uygulanmadan tüm darbeciler tutuklanarak sürgün edildi (Kocabaş 1991: 34). Bu durumdan sonra İstanbul'da bulunan cemiyet etkisiz hale gelerek faaliyetlerini yavaşlattı. Cemiyet bu olumsuz darbe girişiminden sonra kendilerini toparlayarak faaliyetlerine tekrar devam etmek üzere çalışmalarda bulundu. Bu sırada Murat Bey'in yayınladığı Mizan gazetesinde yazılan yazılar gençleri tekrardan cesaretlendirdi. Genç Türkler Paris ve Cenevre'de toplandılar. Bu sırada Meşveret gazetesinde yayınlanan yazılar sarayı, rahatsız etmiş ve Paris'teki elçilik vasıtasıyla Fransız hükümetinden gazetenin ve cemiyetin kapatılması istendi. Fransız hükümeti bunun üzerine 1897 tarihinde cemiyeti ülkeden çıkartarak gazeteyi kapattı. Ahmet Rıza Bey ve Dr. Nazım Bey'le birlikte cemiyetteki üyeler Paris'ten Cenevre şubesine taşındı (Mardin 1992: 104). Bu olaydan kısa bir süre sonra Dr. Nazım ve cemiyet üyeleri tekrar Paris'e gelerek faaliyetlerini sürdürmeye devam etti (Eyicil 2004: 12).

Mizan gazetesinde Padişah ve hükümet aleyhine yazdığı yazılarla Mehmet Murat'a cemiyetin lideri olarak bakılmaya başlandı. Bunun durum üzerine Mısır'dan Cenevre'ye gelen Mehmet Murat faaliyetlerini burada sürdürmeye başladı. Daha sonra İshak Sükûti ve Abdullah Cevdet'inde Cenevre'ye gelmesiyle burada Osmanlı adında bir dergi çıkarmaya başladılar (Kocabaş 1991: 35). Gazete ve dergilerde de yazılar yazmaya devam ederek okuyucuyu bilinçlendirmeye çalıştılar (Karabekir 1993: 464).

Ahmet Rıza Bey ve Dr. Nazım Bey ile birlikte çalışmaya devam etmesi üyeler arasında sorun oluşturdu. Teftiş ve icra heyeti başkanı olan Mehmet Murat Dr. Nazım'la Ahmet Rıza'yı cemiyetten çıkarmak istedi. Fakat heyette üye olan Dr. Nazım'ın böyle bir durumu onaylamadığı sürece mümkün olmayacağını anlayarak heyet başkanlığından ayrıldı (Karabekir,1993: 488; Eyicil 2004: 13). İstifa sebebi olarak ise Ahmet Rıza Bey'in ikiyüzlülüğü ve kendisini ondan daha üstün görmesi ve Ahmet Rıza Bey'in önünü kapatmamak için ayrıldığını yazdığı dilekçesinde belirtti. (Eyicil 2002: 409).

Paris'teki faaliyetlerden rahatsız olan II. Abdülhamit, Nacip Malha'yı ve Ahmet Celâlettin Paşa'yı 10 Temmuz'da Paris'e gönderdi. İki hafta kadar Paris'te bulunan Paşa elçilikler aracılığıyla cemiyet üyelerini yurda geri dönmesi için ikna etme çalışmalarına başladı. İttihatçılar için af çıkararak resmi bir tamim yayınladı. Yayımlanan bu tamimle ücretsiz pasaport verileceği, isteyenlerin eğitime devam edebileceği ve Osmanlı Devletinde istedikleri yerde kalabileceklerini ve isterlerse eğer maddi olarak da yardımcı olacaklarını belirtti. Fakat Dr. Nazım ile Ahmet Rıza Bey bu teklifi geri çevirerek davaları uğruna kabul etmediler (Menteşe 2019: 115-116). Paris, Cenevre ve Kahire de bulunan şubelerdeki ikna çalışmaları sonucunda üyelerin bir kısmı yapılan teklifi kabul ederek ülkeye döndü. Bu durumlardan dolayı Ahmet Rıza Bey'in, Mehmet Murat Bey ile arasında anlaşmazlık çıktı. Osmanlı dergisi kapatılarak Mehmet Murat ve üyelerin çoğunluğu yurda dönmüş ve devletin çeşitli kademelerinde çalışmaya başlamıştı (Kocabaş 1991: 36; Mardin 1992: 144).

Dr. Nazım ve Ahmet Rıza Bey bu duruma kızmış ve kaldıkları yerden Meşveret gazetesinde çalışmalara devam ederek yazdıkları yazılarla faaliyetlerini arttırmışlardı. Yapılan çalışmalar sonucu gençler cemiyete tekrar yönelmeye başladı. Sami Paşazade oğlu Sezai ve Bahattin Şakir gibi gençleri cemiyete katarak güç kazandılar (Eyicil 2004: 13).

Aralık 1899'da padişahın kayınbiraderi olan Mahmut Paşa ve oğulları Avrupa'ya kaçarak meşrutiyet taraftarlarının safına geçti. Paşanın kaçması sarayı üzmüş ittihatçıları ise güçlendirmişti. Paşanın iadesi konusunda Fransız hükümetine talepte bulunulmuş fakat hükümet tarafından bu talep reddedilmişti. 1903'te vefat eden paşanın fikirleri oğulları tarafından devam ettirildi (Ramseur 1972: 83). Oğlu Prens Sebahattin tarafından devam ettirilen ideoloji Âdem-i merkeziyetçiliği savunarak cemiyet içinde düşünce ve fikirleri iki gruba böldü.

Mehmet Murat'ında İstanbul'a gitmesiyle cemiyet içinde bir boşluk oluştu. Bunun üzerine Paris'te bulunan ittihatçılar Dr. Nazım ve Ahmet Rıza Bey etrafında toplanmaya başladı (Mardin,1992: 234). 1898'de Paris'te gerçekleşen kongrede düşünce farklılıkları ortaya çıkınca cemiyet üyeleri iki gruba ayrıldı. Her grup kendi fikrinin doğruluğunu savunarak hareket etti. Büyük çoğunluğu Dr. Nazım ve Ahmet Rıza Bey'in çevresinde toplanarak cemiyete yeni üyeler kaydettiler. Cemiyetin içinde ve dışında yapılacak olan faaliyetler için Ermeni, Rum, Bulgar ve Musevilerle iletişim kurdular (Mardin 1992: 144).

Osmanlı Terakki ve İttihat Cemiyeti üyeleri Prens Sabahattin'in görüşünü savunanlar ve Ahmet Rıza Bey'in görüşünü savunanlar olmak üzere ikiye bölündü. İki ayrı grup halinde çalışmaya başlayan ittihatçılar kendi aralarında oluşan fikir ayrılıklarından dolayı ayrı çalışmalarda bulundular. İki grubunda fikir olarak birleştiği tek nokta II. Abdülhamit'in tahtan indirilmesi olmuştu. Ahmet Rıza Bey'in savunduğu merkeziyetçi ve meşruti bir yönetimken Prens Sabahattin ise ABD ve İngiltere'nin yönetim modelini benimseyerek Âdem-i merkezi ve teşebbüs-ü şahsi yönetimi savunuyordu (Kocabaş 1991: 67).

Osmanlı devletinin dağılmasına neden olacak endişesiyle Âdem-i merkezi yönetime karşı çıkan Dr. Nazım teşkilatı genişletme ve farklı yerlerde şubeler açmak için çalışmalarına başladı. 1905 yılında itibaren cemiyetin yurtiçinde ve yurtdışında kadrolaşmasını sağladı (Kutay 1983: 170).

Osmanlı Terakki ve İttihat Cemiyetinin kayıt defterlerindeki yazılanlara göre Dr. Nazım ve Dr. Bahattin Şakir mektuplar yazarak şubelerle iletişimi ve teşkilatlanmayı sağladı. Teşkilatın daha düzenli bir şekilde yürütülmesi için çalışmalara başladılar. Kendi içlerinde iş bölümlerine ayrılarak Meşveret gazetesinin Fransızca olarak Ahmet Rıza Bey, Türkçesini ise Sami Paşazade Sezai yazdı. Cemiyetin maddi işlerini Mustafa Fazıl Paşazade ile Dr. Nazım Bey, şubeler arası oluşan işleri ise Dr. Nazım Bey ile Dr. Bahattin Şakir Bey yürüttü. Paris merkez teşkilatının şubelere gönderdikleri mektuplarda amaçlarının sadece vatandaşları hürriyet içinde yaşamaları olduğunu belirterek Mehmet Murat ve arkadaşları tarafında da cemiyetin zarar gördüğünü bildirdi. Cemiyet üyeleri Paris'teki çalışmalarını yürütmeye çalışırken maddi olarak sıkıntı içindeydi. Cemiyet içindeki bu sıkıntılar amaca ulaşmak için engel olarak görülmedi. Önce teşkilat sonra neşriyat mantığı ile hareket ettiler. Paris merkez teşkilatından şubelere uyarı yazıları gönderildi. Bu uyarılarda vatanın kurtuluşu için bilgisizlikten kurtulmak gerektiğini ve devlet tarafından yapılan haksızlıklara karşı vatanın korunması gerektiğini belirtti ve şubelerin gizlilik içerisinde faaliyetlerini sürmesini istedi (Eyicil 2002: 410).

4. Osmanlı Hürriyet Cemiyeti

1906 yılının Eylül ayında üçüncü ordu subaylığında bulunan Bursalı Tahir, Edip Servet, Kazım Nabi, İsmail Canbulat, Ömer Naci Hakkı, Baha Bey, Mehmet Talat, Rahmi Bey ile Mithat Şükrü Bleda tarafından Selanik'te kuruldu. Cemiyetin kuruluş amacı devletin iç işlerine karışan Rusların, Bulgarları koruma politikasını reddedip ordudan subay taraftarı toplamaktı (Karabekir 1993: 131).

Cemiyet hücre biçiminde örgütlendi. İtalyan Carboni teşkilatından esinlenerek illegal bir şekilde hücreleşmeye dikkat edildi. Cemiyet kendi içerisinde işaret sistemi geliştirerek üyelerin herhangi bir durumda birbirlerini tanımasını sağladı. Bu cemiyet üyeleri bir bütünlük içerisinde bulunmadığı için faaliyetlerinde başarıya ulaşamadılar. Kendi bulundukları yerde ve Makedonya da güzel başarılar elde ettiler. 1907 yılının Mart ayında tutuklanacakları haberini alan Hüsrev Sami Kızıldoğan ve Ömer Naci durumu gizlice Talat Bey'e bildirdiler. Bunun üzerine tutuklanmamak için Paris'teki cemiyete giderek hem bu cemiyetin çalışmalarını inceleyip, ortak yönleriyle birleşmeyi sağlayarak güçlenmek istediler. Hüsrev Sami Kızıldoğan ve Ömer Naci, Osmanlı Terakki ve İttihat Cemiyeti ile Teşebbüs-i Şahsi ve Âdem-i Merkeziyet Cemiyeti'nin çalışmalarını inceleyerek faaliyetlerini daha milliyetçi buldukları Osmanlı Terakki ve İttihat Cemiyeti ile çalışmaya başladılar. 1893-1906 yıllarında Paris'te kalmakla bir sonuç elde edemeyeceğini anlayan Dr. Nazım Bey, Mithat Şükrü Bleda ile görüşerek Osmanlı Terakki ve İttihat Cemiyetinin, Cenevre'de şubelerini açmasını istedi (Eyicil 2002: 411).

Selanik'te olan Osmanlı Hürriyet Cemiyetinden beş ay sonra Osmanlı Terakki ve İttihat Cemiyetinin şubesi burada açıldı. Şube kurucuları arasında Enver Paşa, Kazım Karabekir ve Hüseyin Bey bulunuyordu. 1900 yılından itibaren Osmanlı Terakki ve İttihat Cemiyeti Makedonya ve Rumeli'ye yayılarak daha geniş bir kitleye sahip oldu. Cemiyette Türk nüfusu dışında Rum, Bulgar, Arnavut ve Sırlarda Osmanlı devleti aleyhine çalışıyorlardı (Okyar 1980: 8).

5. Teşkilatların Osmanlı Terakki ve İttihat Cemiyeti Adı Altında Birleştirilmesi

Dr. Nazım Bey 1906 tarihine kadar cemiyette aktif bir şekilde çalışmalarını sürdürdü. Fakat çalışmalarının sadece Paris içinde sınırlı kalmasının bir sonuca varamayacağını anladı. Taşra da bulunan cemiyet ve üyelere mektuplar yazarak geniş bir kitleye ulaşmaya çalıştı. M. Şükrü Bleda gibi teşkilatta bulunan genç üyelerin cemiyet kurma isteklerinde onları cesaretlendirerek onları teşkilata kazandırmaya çalıştı. Daha sonra Selanik'e gelmek için Mithat Şükrü Bey ile iletişime geçerek çalışmalarına Selanik'te devam etmek istediğini belirtti. Balkanlarda oluşacak bir yapılanmanın daha çabuk netice vereceğini düşünen Dr. Nazım Bey, Paris'te kalmanın bir sonuca varmayacağını düşündü. Şubeler arasında irtibat kurulamadığı gibi bütünlükte sağlanamadı. Mithat Şükrü Bey'e Cenevre'de cemiyetinin bir kolunu açmasını teklif etti (Bleda 2010: 15).

Avrupa'da basın yoluyla faaliyetlerini sürdüren cemiyet üyeleri bekledikleri katılımı sağlayamadı. Bu durum üzerine Dr. Nazım Bey yapılan çalışmalarla bir yere varılamayacağı kanısındaydı. Daha etkin olmak için Selanik'e doğru hareket etti (Karabekir, 1982: 10). Dr. Nazım Bey şubeler arası kopuk olan irtibatı sağlıklı yürütmek adına faaliyetlerde bulunmuştur. Paris ile İstanbul arasındaki iletişimi sağlamak için Selanik merkez ile Paris merkezi birleştirmek istedi. Bu sayede cemiyet adına yurt içinde de faaliyetlerini sürdürebilecekti (Eyicil 2002: 413).

Dr. Nazım Bey ülke sınırlarında vatan haini ilan edildiği için idam cezasına çarptırıldı. Bundan dolayı Dr. Nazım'ın Anadolu'ya girmesi zordu. Yunanistan'dan yurda girmek için Rum komiteciler başkanı ile görüştü (Bleda 2010: 25). Rum komite başkanı Talat Bey'e mektup yazarak Dr. Nazım'ı Selanik'e götüreceklerini bildirdi. Dr. Nazım Atina'ya gelerek komiteciler tarafından iki ay gizlendi (Menteşe 2019: 122).

Bu sırada Dr. Nazım Bey, Atina'da kılık değiştirerek Hoca Yakup Efendi adını aldı (Kuran, 1984: 245). Talat Bey'e yazdığı mektupla Anadolu'ya geçmek istediğini bildirdi. Talat Bey'in aracılığıyla Atina'dan Selanik'e geçti. Selanik'te Talat Bey'le iletişim halinde bulunarak faaliyetlerini sürdürmeye başladı. Cemiyete üye toplamak için faaliyetlerde bulundu (Şakir 2011: 15). İki ay Selanik'te bekleyen Nazım Bey, Rum komitecileri tarafından gizlendi. Bu zaman zarfında Rum komitecileri, Yenice Adasında olan Halil Paşa komutasındaki askerlerle çatışma yaşadılar. Dr. Nazım kendi çabasıyla tanınmamak için kılık değiştirerek sarık, cübbe, sakal, siyah gözlük ve ayağına potin giyerek hoca kılığına girmişti. Selanik'te kaldığı süre boyunca Şükrü Bleda'nın evinde kaldı. Hoca Yakup adını kullanarak tanınmamak için farklı bir kişiliğe büründü (Kuran, 1945: 245).

Dr. Nazım böyle bir fikre öncesinde sahip olduğundan Mithat Şükrü ile konuşmasında Selanik'te azimli ve çalışkan birine ihtiyaç duyduğunu söylemiş, Bleda da posta başkâtibi Talat Bey'i önermişti. Bleda'nın aracılığıyla Nazım Bey ile Talat Bey'in tanışması böylelikle başlamış oldu. Dr. Nazım Selanik şubeyi tüm teşkilatın merkezi haline getirdi. Şubeler arası birliği sağlayarak irtibatı güçlendirdi. Cemiyeti gizli bir ihtilal komitesi şeklinde örgütleyerek etkisi altına aldığı subaylarla tüm faaliyetlerini tek elden yürütmeye başlamıştı. Dr. Nazım Bey cemiyetin isminin değişmesi fikrini ortaya attı. Fakat cemiyet mensupları isim değişikliğinin istikrarsızlığa yol açacağını belirterek karşı çıktılar. Bunun üzerine isim değişikliği Dr. Nazım Bey tarafından tüm cemiyetlerde oylamaya tabi tutuldu (Bleda, 2010: 31).

Böylelikle Paris ve Avrupa'nın diğer merkezlerinde bulunan şubelere Türk isimli bir gazete yayınlarak şubeler arası dağınıklığı giderip gizli ihtilal şeklinde örgütlenmesini sağladı. Subayları da etkileyerek bütün faaliyetlerini tek merkezden yönetti. Şubelere gönderdiği mektuplarla cemiyetin birleştirilmesiyle birlikte adının da değiştirilmesi gerektiğini savundu. Cemiyetteki üyelerin çoğunluğu değiştirilmesi taraftarıyken bir kısmı ise değiştirilmesini istemedi. Çoğunlukla birlikte ve Dr. Nazımın önerisiyle cemiyetin adı 27 Eylül 1907 tarihinde Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti olarak değişti. Gelişen bu olaydan sonra iki cemiyette bu isimle anılacaktı. İki cemiyetin birleştirilmesiyle aralarında birleşmeyi belirleyen şartlarında bulunduğu bir anlaşma yaptılar. Bu anlaşmayla Dr. Nazım, Paris ve Selanik cemiyetini birleştirerek tüm milliyetçileri bir araya toplamış oldu. Merkezi Paris kabul edilen Osmanlı İttihat ve Terakki cemiyeti tek bir çatı altında toplandı. Genel merkez Paris dâhili merkez Selanik kabul edildi. Her iki merkezinde başkanı olacaktı. 1876 yılında ilan edilen Kanun-i Esasi yürürlüğe koyulacak merkezler mali alanda bağımsız olacaktı. Selanik merkezle iletişim kuramayan diğer şubeler Paris merkezle iletişim kurabileceklerdi. Devletlerle ve yabancı basın ile olan ilişkilerin sorumluluğu genel merkeze ait olacaktı. Cemiyetin yayın aracı Türkçe, Şûrayı Ümmet Fransızca Meşveret gazetesi olacaktı. Dâhili merkez genel merkezi denetim altına alabilecekti (Eyicil 2002: 414-415).

Teşkilat amacı ve örgüt bakımından bütünleşen şubeler faaliyetlerini sistemli bir şekilde yürüttü. Böylelikle iki cemiyette amaçlarını gerçekleştirmek için birbirlerinden yararlanmış oldu (Ramseur 1972: 141-143).

6. Cemiyetin 1907 Selanik Kongresi ve Anadolu'daki Faaliyetleri

1907 tarihinde Paris'te bulunan Ahmet Rıza Bey, Prens Sabahattin ve Ermeni Taşnak Cemiyetinden Malumyan tarafında bir kongre gerçekleşti. II. Abdülhamit rejimiyle mücadele eden tüm parti ve grupları birleştirmek amacıyla Ermeni Taşnak Cemiyeti K. Malumyan tarafından toplandı. Âdem-i merkeziyetçileri Dr. Nihat Reşat Bey ve Fazıl Bey, İttihatçıları Dr. Bahattin Şakir ve Hüsrev Sami Bey'ler Ermenileri ise Malumyan temsil etti. Ahmet Rıza Bey kongrede yaptığı konuşmasında Arnavut, Rum ve bazı Ermeni örgütlerinin kendi görüşlerine aykırı çalıştıklarını bildirerek bunları temsil etmeyeceklerini belirtti. Ahmet Rıza Bey'in, hilafetin ve saltanatın korunması gerektiğini ve merkeziyetçi bir yönetimi benimsemesi kongrede tartışmalara neden oldu. Ermenilerle, Prens Sabahattin Âdem-i merkeziyetçiliği savundular. Ermeniler tarafından uzlaşmacı bir tavırla yatırılan tartışmalar, üç grubunda anlaşarak faaliyete geçmesini sağladı (Akşin 2001:65).

Kongre üç amaçta anlaşmayı sağladı. Şimdiki rejimin değiştirilmesi, meclisi topladıktan sonra temsili bir yönetim kurulması ve amaca ulaşmak için barış yoluyla ya da gerektiğinde zor kullanarak araştırılması hususunda anlaşma sağlandı. 29 Aralık günü kongre çalışmalarını bitirerek bildiri yayınladı. Amaçları doğrultusunda ilerleyerek devleti ekonomik ve politik bir şekilde yıpratacaklarını belirttiler (Eyicil 2002: 415-416). Bu prensiplerin kabul edildiğine dair kongrede alınan kararlar Hilafet dergisinde yayınlandı ve bu kararları uygulayacak bir icra komitesi kuruldu (Kocabaş 1991: 74).

Makedonya ve Anadolu'da teşkilat kuramayan Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti Dr. Nazım'ı İzmir ve Aydın'da teşkilatlanmasını için Anadolu'ya gönderdi (Karabekir 1993: 251). Hoca Yakup Ağa takma adıyla İzmir'e gelen Dr. Nazım İzmir'de bulunan Kolordu Subaylarını cemiyete üye yapmaya çalıştı. Rumeli'de daha önceden çıkarılması kararlaştırılan

ihtilalin engellenmemesi için buradaki çalışmalarını dikkatli bir şekilde yürüttü. Aydın'da bulunan Tahir Bey'le haberleşerek halkı bilinçlendirmek için iletişime geçti.

Rumeli'de yapılacak olan ihtilali Tahir Bey'e bildirdi. Tahir Bey ile burada bulunan Kolordu Subaylarını cemiyete çekmeye çalıştı (Menteşe 2019: 119). Kullandığı takma isimle burada tütüncü dükkânı açmış ve faaliyetlerini buradan gerçekleştirmişti. Eşref kuşçu ve Halil Mentеше'nin de İzmir'de bulunmasıyla faaliyetlerini geniş bir kitleye kolayca aktararak cemiyete katılım sayısını arttırmıştı. Eşref Kuşçu ve Talat Bey'in yardımıyla sık sık yer değiştirmiş ve cemiyeti tanıtarak hükümet aleyhinde propaganda yaparak üye toplama işini II. Meşrutiyetin ilanına kadar yaptı. Dr. Nazım İzmir dışında Aydın'da da cemiyet adına çalışmalarda bulunarak Aydın'da halkın bir kısmını cemiyete üye yaptı. Halka cemiyet hakkında bilgilendirerek onları aydınlattı. Rumeli'ye gelecek olan Aydın taburundaki askerlerin cemiyetin yanında yer almasını sağladı (Eyicil 2002: 417). Böylelikle Anadolu'daki cemiyet faaliyetleri başarılı bir şekilde yürütülerek meşrutiyetin ilanından bir gün öncesine kadar tüm teşkilatlanma sağlanmış oldu.

7. II. Meşrutiyetin İlanı

Makedonya ve Batı Anadolu'da teşkilatlanmayı tamamlayan İttihat ve Terakki Cemiyeti II. Meşrutiyetin ilan edilmesi için hazırlık yapmaya başladılar. 1903 tarihinde yapılan Mürzsteg anlaşmasıyla Avrupa'da ve Makedonya'da bir jandarma gücünün kurulması kararlaştırılmıştı. Kurulan bu Türk jandarma gücündeki subaylar Fransız, İngiliz, İtalyan, Avusturya, Alman ve Rus subaylarla ilişki kurma fırsatı bularak askeri ve teknik alanda gelişme sağladılar. Anlaşmayla birlikte gönderilen Türk subaylar Avrupalı subayların etkisinde kalarak Osmanlı İttihat ve Terakkinin daha da gelişmesini sağladı. Cemiyetin bu gelişmesi II. Meşrutiyeti ilan ettirecek güce ulaştı (Ramsaur 1972: 167).

1908' tarihinde Finlandiya körfezindeki Reval limanında Rus çarı II. Nicola'nın ve İngiltere kralı VII. Edward görüşmesi Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyetini endişeye soktu. Yapılan bu görüşmede İngilizlerin ve Rusya'nın Ortadoğu'ya yönelik oluşan isteklerinden vazgeçilmesinden korkulmuştu. Oluşan bu durum Osmanlı devletinin Avrupa'da bulunan topraklarındaki Türk hâkimiyetinin bitmesi demekti (Eyicil 2002: 420). Yayımlanan bildiride Makedonya oluşan soruna ve yapılacak olan reformlara yer verildi. Fakat kamuoyunda yapılan yorum bu olaydan farklıydı. Rumeli'nin paylaşılması durumunda Osmanlı devleti ordularını göndermeyecek ve bu duruma boyun eğecekti. Reval görüşmesinin sonunda alınan kararları Türk halkına hakaret sayan subaylar harekete geçerek ihtilal yapmak için hazırlandı. Reval görüşmeleri ittihatçıların yaptığı ihtilalin başlamasına bardağı taşıran son damla oldu (Tunaya 1984: 23).

Resne tabur kumandanı görevinde bulunan Resneli Niyazi Bey Anadolu'da teşkilatlanma faaliyetlerine devam ederken II. Meşrutiyeti ilan ettirmek amacıyla 3 Temmuz 1908 tarihinde dağa çıkarak meşrutiyetin kabul edilmesinin ilk adımlarını atmış oldu. Yanına asker ve halktan oluşan kuvvet ve kendilerine yetecek kadar cephane alarak hürriyet için isyan ettiğini bildirdi (Uzunçarşılı 1956: 108).

Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyetinin amacı var olan hükümeti düşürmek ve II. Meşrutiyeti kabul ettirmektir. Padişahın Makedonya'da başlayan ayaklanmayı durdurmak için gönderdiği Şemsi Paşa Manastır yakınlarında ittihatçılar tarafından öldürüldü (Ramseur 1972: 155). Manastırda bulunan Polis Müfettişi Sami Bey, Topçu Alay İmamı olan Mustafa Efendi

öldürerek çatışmanın şiddetini daha da arttırmış oldu. Bu sırada çatışmalar devam ederken saraya Meşrutiyetin ilan edilmesiyle ilgili sürekli telgraf gönderildi. Niyazi Bey'in bu hareketlenmesinin bastırılması için Eyüp Sabri Bey aracılığıyla hükümet tarafından İzmir Kolordusunun ilk taburu Selanik'e gönderildi. Selanik'e gönderilen askerler Dr. Nazım'ın etkisiyle cemiyete katılan askerler olduğu için ihtilalciler olduklarını bildirerek cemiyet tarafına geçtiler. Böylelikle İzmir Redif Fırkalarında ve Karaman Taburun' da olan askerler, Niyazi Bey'in emrinde bulunan askerlere karşı koymayarak hükümet aleyhine hareket ettiler. Bu hareket karşısında hükümet endişeye kapılarak Rumeli'deki kontrolünü kaybetti. Enver Bey ve Niyazi Bey'in saraya çektiği telgraflarda 1876 Kanun-i Esasi'nin artık yürürlüğe girmesini istemiş girmemesi durumunda ise Meşrutiyeti kendilerinin ilan edeceğini bildirdiler (Kocabaş 1991: 170). II. Abdülhamit çaresiz kalarak Meşrutiyeti ilan etmek zorunda kaldı. Kurtuluşu Kanun-i Esasi'de bulan ittihatçılar Meşrutiyeti bayram havasında kutladılar. Manastır'da olan bu hareketlenmeyle hürriyet bayrağının açıldığını duyan Dr. Nazım bulunduğu Milas'tan İzmir'e doğru yola çıkarak burada konuşmalar yaptı (Kuran 1948: 246).

Selanik'te bulunan Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyetinin yetkilileri İzmir'de bulunan yetkililere telgraf çekerek Dr. Nazım'ın coşkulu bir şekilde karşılanmasını istedi. İzmir'de ve bütün Anadolu'da II. Meşrutiyetin ilanı coşkuyla kutlandı. İttihatçıların itibarı ülke genelinde arttı. İttihatçılar İzmir'de suçlu buldukları kişileri cezalandırdılar. Dr. Nazım belediye başta olmak üzere Rum ve Ermeni mevkilerini Ziyaret ederek vatan sevgisi, hürriyet ve eşitlik hakkında konuşma yaptı. Anadolu'da kendileri dışında cemiyet kurulmasına karşı çıkarak böyle faaliyette bulunanları cezalandırdı. 17 Ağustos 1908 tarihinde ortaya çıkan irtica hareketi Kömürcü Ahmet Paşa isyanını bastırarak irtica karşıtı olanları da etkisiz hale getirdi (Eyicil 2002: 421).

II. Meşrutiyeti değerlendiren İlber Ortaylı, Türkiye tarihi için ne kadar önemli olduğunu belirterek şunları eklemiştir:

“1908 devrimi anayasal sistemde önemli yeni kurumlar yaratmıştır. Bunların başında toplumsal hayatımızla siyasal partilerin vazgeçilmez öğeler olarak doğuşu, derneklerin faaliyetleri, toplantı, gösteri ve grev hakları ile basın özgürlüğü yer almaktadır. 1908'den sonra İstanbul'da ve diğer vilayetlerde yapılan iki dereceli seçimlerle Meclis-i Mebusan yeniden toplanmıştı. II. Meşrutiyet dönemin ilk yılları siyasal hürriyetlerin kullanılması ve çeşitli düşünce akımlarının ortaya çıkıp örgütlenmesi yönünden Türkiye tarihinin altın sayfalarından biri sayılmalıdır. II. Meşrutiyet'te toplum ve devlet hayatımız laik bir sisteme geçiş yapmıştır. Eğitim kurumlarında laik bir yaklaşıma gidilmiştir. Darülfünun'un, yani üniversitemizin özerkliği de bu dönemde gündeme gelen ve kısmi olarak gerçekleştirilen, Türk eğitim tarihinde onurlu bir olaydır.” (Ortaylı, 2010: 64).

Meşrutiyetin ilanıyla birlikte gazete ve dergilerde uygulanan sansür yayınlanan yeni anayasadan sonra kaldırılmış oldu. İmparatorluktaki bütün topluluklar görüşlerini rahat ve özgürce dile getirmesinin önü açıldı. Müslümanlar, Yunanlar, Ermeniler ve Yahudilerle birlikte Osmanlı İttihat ve Terakki cemiyetinin sempaticianları rahatça gösteri yaparak özgürlüklerinin keyfini çıkardı. Sürgüne gönderilen kişiler ülkedeki bu özgürlük ortamından yararlanmak adına ülkeye dönmeye başladılar (Ahmad 1993: 31).

Bu sırada II. Abdülhamit'in tahta bir yıldan fazla kalması muhalefeti rahatsız etmeye başladı. Sultanı tahtan indirmek muhalefetin tek isteğiydi (Ramsaur 2009: 71-72). Ancak

cemiyet yıllarca çabalayıp karşı koyduğu iktidarı denetim altına alamamış ve yermiş oldukları padişahı tahtan indirememişlerdi. Bunun sebebi ise II. Abdülhamit kamuoyunu yönlendirerek kendi tarafına çekmiş ve cemiyetin kendini yeterince güçlü hissetmemesine neden olmuştur. Bunun yanı sıra cemiyet memleketin temel sorunlarına bir çözüm bulacak plan ve programa sahip olamamıştır (Karpat 2010: 111-112).

8. Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyetine Karşı Muhalefetin Faaliyetleri

Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti, ilan edilen meşrutiyetle birlikte hükümet kuramadı. Cavit Bey ve Talat Bey gibi birkaç kişi nazır olabilmişlerse de sadrazamlardan hiç biri 1913'e kadar cemiyet üyelerinden olmadı (Akşin 2001: 27). Cemiyet iktidarı Sait Paşa hükümetine bırakmış gibi görünse de gerekli gördükleri yerlerde siyasi olaylara dâhil oluyorlardı. Yani elde edilen meşruti özgürlüğün bir nevi koruyuculuğunu üstleniyorlardı. Ancak iktidara hâkim olmak çoğu kez sarayı, Babıali'yi ve cemiyeti karşı karşıya getiren en büyük sorunlardan biri olmuştur. Bu üç taraf arasında Harbiye ve Bahriye nazırlıklarını kimin atayacağı tartışmaları ortaya çıkıyordu. Çünkü bu nazırlıkları kim atarsa askeri kuvvetleri denetim altına almış olacaktı. Sait Paşa'nın istifa etmesi üzerine yerine Kâmil Paşa atanmış oldu. Cemiyet iktidarı Babıali'ye bırakarak meşruti özgürlüğü koruma görevini üstlenmeye devam etti. Ne kadar iktidarı bıraksa da yine de hükümet işlerine karışabiliyordu (Ahmad 1986: 36-37).

Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti hâkimiyet kurmaya devam ederken değişik çevrelerden tepkiler almaya başlamıştı. Dışarıda gelişen bu tepkiler içerideki durumu da etkisi altına alıyordu. Ekim 1908'de kaybedilen topraklarla birlikte balkanlarda oluşan Yunanlıların, Girit'i topraklarına katması, Avusturya-Macaristan, Bosna Hersek'i topraklarına katması Bulgaristan'ında bağımsızlığını ilan etmesi cemiyeti zora sokmuştu (Dündar 2008: 55). Bu değişikliklerin hiç biri Osmanlı'da kayıp olarak anılmıyordu çünkü yıllardır bu üç yer sadece isim olarak imparatorluğun bir parçasıydı. Ancak içinde bulunan bu durum cemiyetin kamuoyundaki konumunu ve halkın gözündeki saygınlığını iyice zayıflatıyordu (Hale 1996: 44). Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyetinin sert muhalefetiyle tanınan Serbesti Gazetesinin başyazarı Hasan Fehmi'nin öldürülmesi ve balkanlarda çıkan bu olayların üst üste gelmesi cemiyetin, muhalefet ve halk tarafından tepki almasına neden oldu. Hasan Fehmi'nin cenazesi iktidar karşıtı kişiler tarafından büyük bir kitle gösterisine döndü (Akşin 2001: 29).

Cemiyete ilk tepki dinsel bir biçimde ortaya çıktı. Hoca Ali'nin liderlik ettiği bir grupla birlikte saraya kadar gelmiş ve protesto etmişlerdi (Sorgun, 2001: 213). Bunlar meşrutiyetin kaldırılması ve tekrardan şeriat sisteminin gelmesini istiyorlardı. Mebusan Meclisi Ahmet Rıza Bey'in istifasını isteyerek onun yerine Kamil Paşa'yı sadrazam olarak atamış ve Nazım Paşa'nın ise Harbiye nazırı ve İsmail Kemal'inde Mebusan Meclisi reisi olmasını istediler (Akşin 2001: 29). Bu sırada başka tarafların da tepkileri çoğalıyordu. Bunlar şeyhülislamla alay eden ve Müslümanlara şeyhülislamı öldürmeye davet eden kişilerdi bu dine karşı yapılan eylemlerde pankartlar açılmıştı. Tepki gösteren gruplar sürekli artıyordu. Meşrutiyet taraftarlarına karşı Mizan Dergisinin başyazarı olan Murat Bey, Nazif Sururi ve eski şeyhülislamın oğlu Cemil Molla birleşerek bir grup kurdu. Bunu öğrenen Babıali Murat Bey'i tutuklayarak sürgüne gönderdi. Yandaşları ise hapse atıldı (Ahmad 1986: 43-44).

Derviş Vahdettin ve arkadaşları tarafından İttihat-i Muhammedî adıyla kurulan Cemiyet İttihat ve Terakki Cemiyetine karşı faaliyetlerde bulunarak onların iktidarına son vermek istedi.

Çıkardıkları Volkan Gazetesiyle, Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti aleyhinde yayınlar yapıyorlardı. Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyetine karşı bu nefret dolu yaklaşımlar giderek artmaya başladı. İnsanlar bu yeni rejime karşı ayaklanmaya başlamış ve ilk tepki 13 Nisan 1909'da ortaya çıkmıştı. Derviş Vahdetin önderliğinde başlatılan bu hareketlilikle başkentte bulunan gazete büroları ve karargâhlar yağmalanmaya başlandı. Sokaklarda mektepli subaylara saldırılmış ve birkaçı öldürülmüştü. Bu durumlardan ötürü Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti kaçmak zorunda kaldı (Hale 1996: 45).

İlk zamanlarda sivil bir ayaklanma olan bu hareket ilerleyen zamanlarda askeri bir ayaklanmaya dönüştü. Hükümet bu durum karşısında çaresiz kalmış ve yatıştırmak için sadrazam değişikliği yaptı. Ayrıca yayınladıkları bildiride şeriatı koruyacağını ve onu savunmak için ayaklanan askerlerin affedileceğini belirterek isyanı bastırmaya çalışmıştır. Bu sırada Mahmut Şevket Paşa tarafından hazırlanan hareket ordusu İstanbul'a doğru yola çıktı. Paşa'nın Kurmay Subayı Mustafa Kemaldi (İnönü 2009: 56). 23 Nisan'da başkente giden ordu isyancılarla yaşanan çatışmaları bastırarak şehrin kontrolünü yeniden ele aldı. İsyanın elebaşları yakalanarak idam edildi. II. Abdülhamit sürgüne gönderildi. 27 Nisanda sürgüne gönderilen II. Abdülhamit'in yerine kardeşi meclis tarafından sultan olarak seçildi (Hale 1996: 45)

II. Meşrutiyete karşı yapılan bu ayaklanmaya ülkenin her yerinde tepkilere neden olduğunu söyleyen Kemal Karpat, şunları belirtmiştir:

“İttihat ve Terakki Cemiyeti, Osmanlı Demokrat Fırkası, Ahrar ve Taşnak Partileri, Mülkiye, Rum, Çerkez, Kürt cemiyetleri gibi birçok cemiyetler devletin hürriyeti ve meclisin serbest çalışmasını öneren bir bildiri yayınlamışlardı. 17 Nisan 1909 tarihinde aynı zamanda Erzurum gibi birçok yerde Ermeniler ve Müslümanlar bir araya gelerek Meşrutiyetin ayakta kalmasını savunmuşlardı.” (Karpat 2010: 116).

1909 tarihinde yapılan 31 Mart Olayı ve dışarıdaki sorunlar başarısızlıkla sonuçlanmış ve bu durum Osmanlı İttihat ve Terakki yönetiminin otoritesinin artmasına neden oldu. 31 Mart Olayından sonra Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti artık savunduğu düşünce ve değerler bakımından devleti araç olarak kullanmaya başlayan bir örgüt haline geldi. Bu durum Meşrutiyet rejiminin ve cemiyet taraftarlarının modernleşme politikasında dayanıksız olduğunu gözler önüne serdi. Bu olayın en önemli sonucu da İstanbul'da Mart 1911 tarihine kadar süren sıkıyönetim ilanıydı (Hale 1996: 46).

9. Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti İktidarı

1908 tarihinde elde edilen iktidarın nasıl idare edileceği karşısında sorunlar yaşayan İttihatçılar tecrübesiz olmalarından dolayı yaşlı ve tecrübeli devlet adamlarını başa geçirdiler. Osmanlılık etkisinden tam olarak kurtulamayan Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti, Babıali bürokrasinin gölgesinde kalarak iktidarı tam anlamıyla kullanamadılar. İktidarı bizzat kullanmaktan çekinerek ağırlığı yasama organına verdiler (Ahmad 1986: 95). 1908 ve 1913 yılları arasında İttihatçılar denetleme iktidarı olarak devam etmiş 1913 ve 1918 yıllarında ise tam iktidar konumuna gelmişti.

Meşrutiyetin monarşi yapısı içinde şekillenen ve kendiliğinden ortaya çıkan bu yeni siyasi kuvvet büyük bir saygınlığa sahip oldu. İttihatçı olmak artık vatan borcu sayılırken bu kanuna karşı çıkmak ise vatan hainliği olarak benimsendi. Halkın desteğini de arkasına alarak siyasi bir güç haline geldiler. Meşrutiyetin ilanıyla son sözü padişaha bırakan bir yönetim

sistemi oluştu. 1909 da Kanun-i Esasi ile yapılan değişiklikle meclisli bir yönetim anlayışını benimsediler. Meclis şartları kabul edilerek başta padişah olmak şartıyla yürütme ve yasama arasında bir denge kurulmaya çalışıldı. Fakat bu denge tam olarak kurulamadı. Padişahın yetkilerinin kısıtlanması ve meclisi geçersiz saymaları iktidarla muhalefeti karşı karşıya getirdi (Eyicil 2002: 422).

1908-1918 yılları arasında üç padişah değişikliği yaşandı. II. Abdülhamit, V. Mehmet (Reşat) ve VI. Mehmet (Vahidettin) padişah oldu. Meşrutiyetin ilanı ile Kanun-i Esasi'de yapılan değişiklikler 31 Mart vakası ile son buldu. Bu durumla birlikte İttihatçılar saygı gösterdikleri II. Abdülhamit'i zor durumda bırakarak Selanik'te yaşamasına mecbur bıraktılar. Tahtan indirdikleri II. Abdülhamit'in yerine V. Mehmet Reşat'ı geçirerek Meşrutiyet padişahı olarak ilan ettiler. V. Mehmet başa geçtiğinde Osmanlı İttihat ve Terakki'nin denetimine geçirilen sadrazam ve bakanlar, padişahın siyasal bakımdan gücünü azalttı. Cemiyet Meclis-i Mebusanı denetleyerek otoriter yönetim kurdu. Padişah ve Meclis-i Umumi, Merkez Umuminin egemenliğine girdi. V. Mehmet vahdettin devletin yenilgi zamanında ittihatçı düşmanı olarak tahta geçti. Mondros Mütarekesinden sonra ittihatçı çoğunluğa sahip meclisi feshederek otoritesini sağlamak istedi. Kendi politikasına yakın olan Meclis-i Ayan'ı ise destekledi. Cemiyet tecrübesizlikten dolayı Adliye Nazırı olarak Refik Bey'i Kâmil Paşa kabinesine getirdiler. Kabineyi kurmak yerine kontrol altında bulunmasını sağlayan bir politika uyguladılar. Kamil Paşa'nın yaptığı çalışmalarla muhalefetin tepkisini üzerine çekince güvensizlik oyu ile düşürüldü. Bundan sonra oluşturulan kabineye Hüseyin Hilmi Paşa getirildi. 31 Mart vakasından dolayı Hüseyin Bey kabinesi istifa etmek zorunda kaldı. İstifadan sonra İbrahim Hakkı Paşa hükümeti kurulmasıyla birlikte İttihat Terakki kabinesi de kuruldu. İktidardan muhalefete düşen Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti Meclisi dağıttı. Secimler iptal edildi. Bu dönemde olan Balkan Savaşları iyi yönetilemedi. Bu olaylardan sorumlu tutulan Cavit Bey ve Hüseyin Cahit gibi ittihatçılar tutuklandı. 23 Ocak 1913 yılında Babıali baskınıyla Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti yönetiminde bulunan Kamil Paşa'yı istifaya zorlayınca çok partili hayatta duraklama sürecine girildi (Tunaya 1998: 114).

On yılda yapılan seçimlerde muhalefet partinin önü tıkandığından Osmanlı İttihat ve Terakki tek parti olarak iktidarda kalmayı başardı. Yapısal gelişmeleri ideolojik programları ve güncel sorunları bakımından kongreler kurularak konu üzerine tartışıldı. Bu tartışılan konular devletin politikasının da değişmesine etkili oldu. Gizli bir örgütken açık siyasi bir partiye dönüşmesi Milliyetçi ve Laik bir sisteme geçilmesi adına politikasını genişleterek devletin yönetim şeklinin değişmesini sağladı. Cemiyet Laik ve Milliyetçi bir sistemi benimseyerek bu sistem adına bazı değişiklikler yaptı. İlk olarak Şer'i ve Dini mahkemeleri birbirinden ayırdı. Hukuk ve Adalet alanında yapılan değişikliklerle Laiklik benimsendi. Sağlık ve Sosyal alanlarda verilen önemlerle birlikte bu alanlarda iyileştirme yapıldı. Milli iktisadi işleri geliştirecek önlemler alındı (Eyicil 2002: 424).

Siyasi parti olarak düzenlemeler ise 1916 yılında gerçekleşen kongrede ele alındı. Merkez-i Umuminin görev ve yetkileri düzenlendi. Osmanlı İttihat ve Terakkinin en büyük sorunu ise parti- cemiyet ayrılığının olmasıydı. Osmanlı İttihat ve Terakkinin parti mi yoksa cemiyet mi tartışmaları hem muhalefet tarafından hem de üyeler tarafından büyük bir tartışma konusu oldu. Bu konu üzerine yapılan açıklamada hem bir parti hem de cemiyet olduğu belirtildi. Kutsal cemiyet arzusundan vazgeçmeme isteği ile siyasi parti olma isteği üyeler arasında ikiliğe neden oldu. Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti siyasi bir parti olduklarını

belirterek bu ikiliği sonlandırdı. Partice, Batıcılık ve Milliyetçilik ilkeleri uygulandı. Eğitimde çağdaşlaşmaya gidildi. Yaklaşık on yıl ülkenin yönetiminde etkin rol oynadı. İttihat ve Terakki'nin iktidarı Birinci Dünya savaşındaki yenilgiyle son buldu. Birinci Dünya savaşındaki yenilgiyle Osmanlı İttihat ve Terakki partisi ateşkes yolları arayarak anlaşmaya çalıştı. 1918'de ilan edilen Wilson Prensipleriyle anlaşma sağlanmış ve bu anlaşmayla Talat Paşa hükümeti istifa etti. İstifa eden Talat Paşa kabinesinden sonra yerine İzzet Paşa kabinesi kurularak başa geçti. Talat Paşa arkasında güvenebileceği bir kabine bırakmak amacıyla Hayri ve Hamdi beylerin İzzet Paşa kabinesine girmesine yardımcı oldu. Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti üyeleri savaş sonunda Ermeni ve Rum tehcirlerinden de sorumlu tutuldu. Bu sorumluların ağır bir şekilde cezalandırılması istendi. 1 Kasım 1918'de yapılan kongreyle cemiyet kendisini dağıttı. Ülkeyi partisiz bırakmamak adına yeni bir parti kurulmasını sağladı. Cemiyetin yöneticileri yargılanmamak için İngilizlere teslim oldu. Talat Paşa, Enver Paşa ve Cemal Paşa ile birlikte Dr. Nazım Bey, Dr. Bahattin Şakir Bey yurt dışına çıkmak zorunda kaldı (Eyicil 2004: 426-427).

SONUÇ

İttihatçıların amacı, II. Abdülhamit yönetimini meşruti bir idareye dönüştürmek eşitlik, adalet ve özgürlük düşüncelerini gerçekleştirmek amacıyla meşruti bir sistemi getirmektir. Bu nedenle 2 Haziran 1889'da askeri tıp öğrencileri tarafından İttihad-i Osmani Cemiyeti kuruldu. Gizli olarak kurulan bu cemiyet Carboni ve Mason teşkilatlanmasından etkilendi. Mekteb-i Tıbbiye ve Mekteb-i Mülkiye'de başlayan bu çalışmalar kısa zamanda etkili oldu. Oluşumun temelinde ise mevcut yönetime karşı hoşnutsuzluk ve batıya karşı duyulan hayranlık yatıyordu. İttihatçılar, II. Abdülhamit yönetiminin bir an önce bitmesini, vatanın içerdeki ve dışardaki sorunların bir an önce çözüme kavuşmasını istiyorlardı. Cemiyet üyeleri çalışmalarını basın yoluyla gençlere duyuruyorlardı

II. Abdülhamit kendi iktidarını yıkmaya çalışan cemiyetten haberdar olunca, üyelerine karşı siyasi baskı uyguladı. Yakalanan cemiyet üyeleri sürgüne gönderdi. Asker-i Tıbbiye okuluna müdür olarak tayin edilen Zeki Paşa'nın sert uygulamaları cemiyet üyelerinin eğitim ve faaliyetlerinin yurt dışında devam etmesine neden oldu. Cemiyet, bunlardan Selanikli Nazım'ı hem eğitimini tamamlaması, hem de Paris'te bulunan Ahmet Rıza Bey'i teşkilata kazandırması için Paris'e gönderdi. Nazım'ın Paris'e gitmesiyle birlikte cemiyet yapılanması açısından hız kazandı. Selanikli Nazım, Ahmet Rıza Bey'i ikna etmiş ve cemiyete katılımını sağlayarak cemiyet başkanlığına Ahmet Rıza Bey'in getirilmesinde etkili oldu. Avrupa merkezli teşkilatın çalışmaları basın yayın yoluyla devam etti. Ahmet Rıza Bey ve Dr. Nazım, faaliyetlerini sürdürürken Paris'e Damat Mahmut Paşa ve oğlu geldi. II. Abdülhamit ile arası açılan Damat Mahmut ve iki oğlu itttihatçıların safına geçti. Damat Mahmut Paşa ve oğullarının Paris'e gelip itttihatçılarla iş birliği yapması ile teşkilat yapılanması güç kazandı. Damat Mahmut Paşa vefat edince yerine oğlu Prens Sebahattin geçti. Prens Sebahattin cemiyet içinde fikir ayrılıklarının çıkmasına sebep oldu. Âdem-i merkeziyeti savunan Prens Sebahattin, geniş bir kitleyi kendi tarafına çekti. Ahmet Rıza Bey ve Dr. Nazım Bey, bu düşünceye karşı çıktılar. Cemiyet, Âdem-i merkeziye taraf ve taraf olmayanlar olmak üzere ikiye bölündü. Ahmet Rıza Bey ve Prens Sebahattin çevresinde bölünen cemiyet üyelerinin savunduğu fikirlerde uzlaşamadı. II. Abdülhamit, cemiyetin başarılı olduğunu öğrenince, Fransa'ya rahatsız olduğunu bildirerek bunların sınır dışı edilmesini istedi. Bu arada cemiyet mensuplarını ikna yoluyla durdurmaya çalıştı. Üyelerden bazıları yapılan teklifleri kabul ederek ülkeye döndü ve devletin belirli

kademelerinde çalışmaya başladı. Ahmet Rıza ve Doktor Nazım Beyler bu teklifleri kabul etmediği gibi, önerilen görevleri kabul edenleri ihanetle suçladı.

Avrupa'da bu cemiyetin faaliyetleri ve fikri tartışmaları yaşanırken balkanlarda yeni bir teşkilatlanma ortaya çıktı. Talat Bey ve arkadaşları, mevcut yönetimi kaldırarak onun yerine meşruti bir idare oluşturmak için Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'ni kurdular. Dr. Nazım, teşkilat ve neşriyat faaliyetlerinden istediği başarıyı elde edemeyince yurda dönüp üye toplamak istedi. Rum komitecileri tarafından gizli bir şekilde yurda sokuldu. Hakkında idam kararı bulunan Dr. Nazım Bey, kendini farklı bir karaktere dönüştürerek İzmir ve Aydın çevresinde faaliyetlerine başladı. Topladığı üyelerle birlikte cemiyeti daha da genişletti. Asıl maksadı ise Paris şubesi ile Selanik şubesini birleştirmekti. Amaçları doğrultusunda birleştirilen bu iki şube Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti adını aldı. Sonuç olarak II. Abdülhamit yönetimine karşı duyulan hoşnutsuzluklar eyleme dönüştü. Birçok gençler Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti çatısı altında toplandı. Böylece Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti, teşkilat ve neşriyat yoluyla meşruti hareketin gerçekleşmesi yolunu açtı. Bu Cemiyetin çalışmaları sonucunda II. Meşrutiyet ilan edildi.

KAYNAKLAR

- Ahmad Feroz, İttihat Ve Terakki 1908-1914, Kaynak Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 1986
- Ahmad Feroz, The Making Of Modern Turkey, Routledge, London, 1993
- Aksoy A. Şerif, İttihat Ve Terakki, Nokta Kitap, İstanbul, 2008
- Akşin Sina, Jön Türkler Ve İttihat Terakki, İmge Yayınevi, Ankara, 2001
- Bleda Mithat Şükrü, İmparatorluğun Çöküşü, Destek Yayınları, İstanbul, 2010
- Dündar Fuat, Modern Türkiye'nin Şifresi: İttihat ve Terakki'nin Etnisite Mühendisliği(1913-1918), İletişim Yayınları, İstanbul, 2008
- Eyicil Ahmet, Osmanlı İttihat Ve Terakki Cemiyeti, Türkler Ansiklopedisi, C.13, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002
- Eyicil Ahmet, Doktor Nazım Bey (1872-1926), Gün Yayıncılık, Ankara, 2004
- Hale William, Türkiye'de Ordu ve Siyaset 1789'dan Günümüze, Çev. Ahmet Fethi, Hil Yayınları, İstanbul, 1994
- Hanioğlu Şükrü, Osmanlı İttihat Ve Terakki Cemiyeti Ve Jön Türkler (1889-1902), İletişim Yayınları, İstanbul, 1985
- İnönü İsmet, Hatıralar, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 2009
- Karabekir Kazım, İttihat Ve Terakki Cemiyeti 1896-1909, Emre Yayınları, İstanbul, 1993
- Karpat H. Kemal, Osmanlıda Günümüzde Asker ve Siyaset, Timaş, İstanbul, 2010
- Kocabaş Süleyman, Kendi İtiraflarıyla Jön Türkler Nerede Yanıldı? 1890-1918, Vatan Yayınları, İstanbul, 1991
- Kutay Cemal, Talat Paşa'nın Gurbet Hatıraları, Kültür Matbaası, C.1, İstanbul, 1983
- Kuran Ahmet Bedevi, İnkılap Tarihimiz Ve İttihat Terakki, Tan Matbaası, İstanbul, 1948

- Mardin Şerif, Jön Türklerin Siyasi Fikirleri 1895-1908, İletişim Yayınevi, İstanbul, 1992
- Mardin Şerif, Yeni Osmanlı Düşüncesinin Doğuşu, KB yayınları, Ankara, 2001
- Menteşe Halil, Halil Mentese'nin Anıları, Altınordu Yayınevi, İstanbul, 2019
- Okyar Fethi, Üç Devirde Bir Adam, Tercüman Yayınları, İstanbul, 1980
- Ortaylı İlber, Gelenekten Geleceğe, Alkım Yayınları, İstanbul, 2007
- Ramsaur Ernest E. , Jön Türkler Ve 1908 İhtilali, Sander Yayınları, İstanbul, 1972
- Ramsaur Ernest E. , Genç Türkler ve İttihat Terakki: 1908 İhtilalinin Hazırlık Dönemi, Etkin, İstanbul, 2009
- Sorgun Taylan, İttihat ve Terakki Devlet Kavgası, Beyaz Balina, İstanbul, 2001
- Şakir Zeki, Yakın Tarihin Üç Büyük Adamı, Talat, Enver, Cemal Paşalar, Akıl Fikir Yayınları, İstanbul, 2011
- Tansu Semih Nafiz, İttihat Ve Terakki İçinde Dönerler, Anlatan Galip Vardar, İnkılap Yayınevi, İstanbul, 1965
- Tunaya Tarık Zafer, Türkiye'de Siyasal Partiler; II. Meşrutiyet Dönemi 1908-1918, C.1, İletişim Yayınları, İstanbul, 1998
- Türküne Mümtezer, Osmanlıda Islahat Ve Teceddüt, Osmanlı Ansiklopedisi, C.6, İz Yayıncılık, İstanbul, 1999
- Uzunçarşılı İsmail Hakkı, II. Meşrutiyetin İlanı, Belleten, C.20, Sayı:77, Ocak 1956,